

ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

FAN VA JAMIYAT

2021 (№2)

ISSN 2010-720X

2004-jildin mart ayidan boshlab shuğa basladı

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI HÁM ORTA
ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI**

**ÁJINIYAZ ATINDAGÍ NÓKIS MÁMLETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTI**

ILIM hám JÁMIYET

Ilmiy-metodikaliq jurnal

Seriya: Pedagogika ilimleri. Psixologiya ilimleri

**Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti**

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

Seriya: Pedagogika fanlari, Psixologiya fanlari

**Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинияза**

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

Серия: Педагогические науки, Психологические науки

**Nukus State Pedagogical Institute
named after Ajiniyaz**

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

Series: Pedagogical sciences, Psychological sciences

№2

2021

Shólkemlestiriwshi: Ájiniyaz atındaǵı Nókis
mámleketlik pedagogikalıq institutı hám jurnal redakciyası jámaáatı
Shólkemlestiriw komiteti baslıǵı: OTEMURATOV B. – NMPI rektori
Bas redaktor:
ALLAMBERGENOV K. - filologiya ilimleriniń doktorı, professor

REDKOLLEGIYA AǴZALARÍ

b.i.d., prof. **Allamuratov B.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Alewov U.** (Nókis)
f.i.d., doc. **Aymbetov M.** (Nókis)
t.i.d., prof. **Ballieva R.** (Nókis)
f.i.k., doc. **Bekbergenova M.** (Nókis)
f.i.k., doc. **Davletov B.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Erkibaeva G.** (Turkistan)
ps.i.k., doc. **Elmuratova A.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Xalilov F.** (Tashkent)
t.i.d., prof. **Xolikova R.** (Tashkent)
a/x.i.d., doc. **Jumamuratov A.** (Nókis)
p.i.k., doc. **Jumabaev N.** (Nókis)
p.i.d. (DSc), doc. **Kerwenov T.** (Nókis)
f.i.k., doc. **Qadirov Q.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Qulbek Ergobek** (Turkistan)

p.i.d.(DSc), doc. **Qarlıbaeva G.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Qazaqbaev S.** (Nókis)
f.i.k., prof. **Qochanov Q.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Mamedov N.** (Baku)
p.i.k., doc. **Mamirbaeva D.** (Nókis)
p.i.k., doc. **Pazilov A.** (Nókis)
f.i.d. (DSc), doc. **Pirniyazova A.** (Nókis)
p.i.d., prof. **Raximov B.** (Gulistan)
p.i.d., prof. **Ruziev E.** (Urgench)
p.i.k., doc. **Tajieva A.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Turdimov Sh.** (Tashkent)
ps.i.d. (DSc). **Utebergenov M.** (Nókis)
p.i.d., doc. **Utebaev T.** (Nókis)
ps.i.k., doc. **Sherimbetova Z.** (Nókis)
f.i.d., prof. **Eshonqulov J.** (Tashkent)
p.i.d., prof. **Yuldashev Q.** (Tashkent)

Juwaplı redaktorlar:

f.i.k., doc. **E.Xojaniyazov** – ózbek tili boyınsha
PhD, doc. **G.Kidirbaeva** – rus hám inglis tilleri boyınsha
Q.Biysenbaev – qaraqalpaq tili boyınsha

D.Dogarova - juwaplı xatker
Z.Xodjekeeva - korrektor
N.Allamuratova - operator

Jurnal 1992-jıldan «Qaraqalpaqstan muǵallimi» atamasında shıǵarıla baslaǵan. 2004-jılda «Ilm hám jámiyet» atamasına ózgerilip, 01-022-sanlı gúwalıq penen Qaraqalpaqstan Respublikası Baspasóz hám xabar agentligi tárepinen dizimge alınǵan.

2020-jılı 07-avgustta Ózbekstan Respublikası Prezidenti Administraciyası janındaǵı xabar hám ǵalaba kommunikaciýalar agentligi tárepinen qayta dizimge alınıp, 1098-sanlı gúwalıq berilgen.

«Ilm hám jámiyet» jurnalı Ózbekstan Respublikası Ministirler kabineti janındaǵı Joqarı Attestaciya Komissiyası kollegiyasınıń qararı menen tómende kórsetilgen pánler boyınsha ilim doktorı dárejesin alıw ushın maqalalar járiyalanıwı tiyis bolǵan ilimiy basılımlar dizimine kirgizilgen:

- 01.00.00 – fizika-matematika ilimleri;
- 03.00.00 – biologiya ilimleri;
- 05.00.00 – texnika ilimleri;
- 07.00.00 – tariyx ilimleri;
- 10.00.00 – filologiya ilimleri;
- 11.00.00 – geografiya ilimleri;
- 13.00.00 – pedagogika ilimleri;
- 19.00.00 – psixologiya ilimleri.

В статье обсуждаются факторы, которые помогают молодёжам, особенно у учащихся академических лицеев, для развития понятия гражданства, чувства гражданственности и гражданской позиции на основе правового образования.

This article discusses factors that help young people, especially academic lyceum students, to develop their concept of citizenship, a sense of citizenship and civic position through legal education.

MATEMATIKA FANLARIDAN TALABA YOSH LAR IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

A.Sh.Rashidov – *tayanch doktorant*

Buxoro davlat universiteti

Tayanch soʻzlar: ijodiy tafakkur, kreativlik, mustaqil taʼlim, iqtidorli talaba.

Ключевые слова: творческое мышление, креативность, самостоятельное обучение, одаренный студент.

Key words: creative thinking, creativity, independent learning, gifted student.

Mamlakatimizda uygʻun kamol topgan, oʻqimishli, zamonaviy fikrlovchi yosh avlodni shakllantirishga respublikaning jahon hamjamiyatiga yanada integratsiyalashuviga yoʻnaltirilgan tizim yaratish boʻyicha bir qator islohotlar olib borilmoqda. Oʻzbekiston Respublikasining “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni [1], “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”dan [2] kelib chiqadigan vazifalar, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2019 yil 3 maydagi PQ-4306-sonli qarori [3] Oliy va oʻrta maxsus taʼlim Vazirligining 1998 yil 10 iyundagi 185-sonli buyrugʻi bilan tasdiqlangan “Iqtidorli talabalarni izlash, aniqlash va ularni maqsadli tayyorlash toʻgʻrisidagi Nizom”da [4] iqtidorli talabalar bilan ishlash borasidagi vazifalar aniq belgilab berilgan. Hozirda bu vazifalarning uzluksiz bajarilishini taʼminlash maqsadida Respublikamizdagi deyarli barcha oliy taʼlim muassasalarida “Iqtidorli talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlarini tashkil etish” boʻlimi tashkil qilingan. Bu boʻlim iqtidorli talabalarni izlash, tanlash va kelajakda ularning zamonaviy bilimlarga ega boʻlgan, bozor iqtisodiyoti talablariga javob bera oladigan, zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalari tizimlaridan mukammal foydalana oladigan, yetuk maʼnaviy xususiyatlarga ega boʻlgan, milliy istiqbol gʻoyasini oʻzida mujassamlashtirgan, Respublikamizning ichki va tashqi siyosatini tushunadigan va targʻib qiladigan, ajdodlarimizning ilm sohasidagi yutuqlarining davomchilari boʻla oladigan, vatanparvar va barkamol inson boʻlib shakllanishi uchun zarur boʻlgan asosiy vazifalarni bajarishi koʻzda tutilgan [6].

Bilamizki, qaysi mamlakatda isteʼdodli, fidoyi hamda ijodkor yoshlar qanchalik koʻp boʻlsa, oʻsha yerda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot koʻzga tashlanadi. Kelajagini oʻylagan davlat ijtimoiy hayotning barcha sohalarida ijodiy faoliyatga keng yoʻl ochib beradi. Bu oʻrinda, ijodiy faoliyat va ijodiy jarayonni atroflicha tushunib olish uchun bu masalaning psixologik va maʼnaviy jihatlarni oʻrganib chiqish maqsadga muvofiq boʻladi.

Har qanday ijod turini ijodiy tafakkursiz tasavvur etib boʻlmaydi. Ijodiy tafakkurni evristika (lotincha “yevrica” – topayapman, kashf qilayapman) tadqiq etadi. Evristika ijodiy faoliyat va ijodiy jarayonni tashkil etish usullari va qonuniyatlari bilan shugʻullanadi. Evristikaning ildizi qadimgi yunon falsafasiga borib taqaladi. Qadimdan yunon olimlari, keyinroq mutafakkir ajdodlarimiz ham insonlarni tafakkur qilishga, ijodkorlikka hamda yaratuvchilikka undaganlar. Evristika psixologiya, oliy asab faoliyati fiziologiyasi, kibernetika kabi fanlar bilan yaqin aloqada boʻlgan fan tarmogʻidir.

Yuzaga kelgan muayyan savolning javobini inson oʻzi qidirib topsa, qoʻyilgan vazifalarni oʻzi hal qilsa, uning ongida yangi hukm va tushunchalar paydo boʻlsa, bunday hollarda ijodiy tafakkur namoyon boʻla boshlaydi.

Ijodiy jarayonda sifat jihatidan yangi moddiy yoki maʼnaviy qadriyat yaratiladi. Ijod – ilgari mavjud boʻlmagan yangilikni yaratish. Bu yangilik faqat ijodkorning oʻzi uchungina emas, balki boshqalar uchun ham ahamiyatli boʻlishi kerak.

Ijodiy tafakkur murakkab aqliy jarayon hisoblanib, u bir necha bosqichlardan iborat. Ijodiy tafakkurda qoʻyilgan savol ketidan savolning murakkabligiga qarab, dastlab vazifa ifodalanadi, soʻngra vazifani, masalani yechish jarayoni, yaʼni qoʻyilgan savollarga javob qidirish jarayoni boshlanadi. Shu oʻrinda, rus olimi L.S.Vыgoskiy ijod muammosi haqida shunday yozgan: “Ijodiy faoliyat orqali biz yangi bir narsa yaratadigan odamning faoliyatini tushunamiz, u nimani yaratishining farqi yoʻq, balki dunyoda biron-bir narsani ongi yoki his qilishi orqali oʻzini namoyon qilishida aks etadi.

Psixologiyada individning ijodiy imkoniyatlari kreativlik deb ataladi. “**Kreativlik**” (lot., ing. “create” – yaratish, “creative” – yaratuvchi, ijodkor) pedagogning yangi gʻoyalarni ishlab chiqarishga tayyorligini tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati maʼnosini ifodalaydi. Ijodiyot psixologiyasida samarali ijodga toʻsqinlik qiluvchi omillar oʻrganilgan. Tabiiyki, ijodni uygʻotadigan, faollashtiradigan hissiyotlar bilan birga uni toʻxtatadigan omillar ham talaygina. Ijodiy jarayonga toʻsiq boʻladigan “**ijod muammolari**”ni yaxshi bilib olish ish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ijodning birinchi muammosi – hadik, qoʻrquv. Ijodiy salohiyatga ega boʻlgan inson koʻp hollarda muvaffaqiyatsizlikdan hadiksiraydi hamda ijodiy faoliyatni boshlay olmaydi. Muvaffaqiyatsizlikdan qoʻrqish ijodkor insonning xayoli, ijodiy tafakkuri hamda tashabbusini «kishanlab» qoʻyadi.

Ijodda muayyan natijaga erishish uchun ijodkor qoʻrqmas va jasoratli boʻlishi kerak. Odatda, ijodkorlarning oʻylab qoʻygan rejalari, ijod bilan bogʻliq koʻngliga tugib qoʻygan koʻplab gʻoyalari boʻladi. Baʼzi ijodkorlar muayyan gʻoyani amalga oshirishni keyinga qoldiraveradilar, baʼzilari esa boshlab qoʻyib, oxiriga yetkazmaydilar. Ijodiy jarayon insondan bilim, tajriba va isteʼdoddan tashqari shijoat, qatʼiyat, chidam, kerak boʻlsa, zargarlarga xos ichi kenglik hamda aniqlikni talab etadigan mehnatdir. Ishida muvaffaqiyat kuzatilmaydigan ijodkorda aynan shu sifatlar yetishmaydi.

Ijodning ikkinchi muammosi – oʻz-oʻziga tanqidning haddan ziyod boʻlishi. Isteʼdod bilan oʻz-oʻziga tanqid oʻrtasida muvozanatning boʻlishi maqsadga muvofiqdir. Oʻz-oʻziga bahoning pastligi ijodiy toʻsiqqa olib kelishi mumkin.

Ijodning uchinchi muammosi – dangasalik, yalqovlik. Koʻp hollarda ijodkor inson vazifa yechimini izlashda jarayonni boshlashga erinadi. Bu xususiyat tabiiyki, samarali ijod qilishga toʻsqinlik qiluvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ijodiy jarayonda yuzaga kelgan muayyan masala yechimini darhol topish istagi hamda tafakkur rigidligi kabilar ham ijodiy jarayonga toʻsiq boʻlishi mumkin. Rigidlik – fikrlashda, his va harakatlarda moslashuvning, ephillikning, chaqqonlikning yetishmovchiligi.

Ijodkor paydo boʻlgan muammoni hal etishning anʼanaviy yoʻli oldidan keta olmay qoladi. Bu tafakkur rigidligidir. Bunday holatdan ijodkorni nostandart fikrlash hamda vaziyatdan chiqishning yangi-yangi yoʻllarini qidirib

topish qutqara oladi.

Hozirgi kunda Buxoro davlat universiteti talabalari bilan ishlar ham aynan shu yoʻldan bormoqda. Matematika taʼlim yoʻnalishi talabalarini fanlardan (Matematik analiz fani misolida) mustaqil taʼlimni tashkil etishning tizimli tashkil etilganligi bunga yaqqol misol boʻla oladi [5].

Mustaqil ish

Mavzu: Kismada uzluksiz boʻlgan funksiyalarning xossalari

Mustaqil ish maqsdi: Uzluksiz funksiyalarning xossalari oʻrganish va ularni tadbiiq qila olish koʻnikmasiga ega boʻlish.

Ajratilgan vaqt: 6 soat.

Hisobot shakli: Refarat.

Topshiriqlar

1. Kismada uzluksiz boʻlgan funktsiyaning nol qiymat qabul qilishi haqidagi teoremani isbotlang.

2. Teskari funktsiyaning mavjudligi haqidagi teoremani isbotlang.

3. Kismada uzluksiz boʻlgan funktsiyaning chegaralanganligi haqidagi teoremani isbotlang.

Mustaqil ish

Mavzu: Funktsiya differensial

Adabiyotlar

1. Oʻzbekiston Respublikasining “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni. Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 yil. 9-son, 225-modda.

2. “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”.// Oʻzbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 yil. 11-12-son, 295-modda.

3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtidorli yoshlarni aniqlash va yuqori malakali kadrlar tayyorlashning uzluksiz tizimini tashkil etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 2019 yil 3 maydagi PQ-4306-sonli qarori

4. Oliy va oʻrta maxsus taʼlim Vazirligining 1998- yil 10-iyundagi 185 – sonli buyrugʻi bilan tasdiqlangan “Iqtidorli talabalarni izlash, aniqlash va ularni maqsadli tayyorlash toʻgʻrisidagi Nizom”. –Toshkent: 1998.

5. Barakayev M., Shamshiyeva A., Gʻoyibnazarova G., Oʻrinov H., Halimov Oʻ., Matematika oʻqitish metodikasi(mustaqil taʼlim). – Toshkent: 2009.

6. Rasulov T.H., Dilmurodov E.B. Iqtidorli talabalarni ilmiy-tadqiqot ishlariga jalb qilishga doir tavsiyalar. Pedagogik mahorat. BuxDU. 2019, № 5, 123- b.

REZYUME

Ushbu maqolada oliy taʼlim muassasalarida matematika fanlaridan talaba yoshlar mustaqil va ijodiy tafakkurini rivojlantirishga oid tavsiyalar Matematik analiz fani misolida berilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье даны рекомендации по развитию самостоятельного и творческого мышления студентов-математиков в высших учебных заведениях на примере математического анализа.

SUMMARY

This article provides recommendations for the development of independent and creative thinking of students in mathematics at higher education institutions on the example of Mathematical Analysis subject.

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ МАШҒУЛОТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДАГИ МУАММОЛАР

Л.Романова – мустақил изланувчи

Мақтабгача таълим муассасалари раҳбар ва мутахассисларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти

Таянч сўзлар: мактабгача таълим ёшидаги болалар, жисмоний машқлар, халқаро илғор тажрибалар, инновацион усуллар, жисмоний ва рухий ривожланиш, тарбиячилар, мустақил фикрлаш, тасаввур, толиқиш, чарчаш, асаб тизими.

Ключевые слова: дошкольники, упражнения, передовой мировой опыт, физическое воспитание, инновационные методы, физическое и умственное развитие, педагоги, самостоятельное мышление, воображение, утомляемость, нервная система.

Key words: preschoolers, exercises, advanced world experience, physical education, innovative methods, physical education mentors, teachers, independent thinking, imagination, fatigue, life experience, nervous system.

Сўнги йилларда республикамизда мактабгача ёшдаги болалар таълим-тарбияси, уларнинг фикрлаш жараёнини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Давлатимиз раҳбари томонидан Мақтабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги Қонуннинг маъқулланиши, «Мақтабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги қарорининг қабул қилиниши, Мақтабгача таълим вазирлиги томонидан “Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари”нинг ишлаб чиқилиши, “Илк қадам” Мақтабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастурининг амалиётда татбиқ этилиши, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Мақтабгача таълим вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 2018 йил 30 апрелда “Мақтабгача таълим муассасаларида болаларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилишни ташкил этиш тартиби

тўғрисида”ги 20/1, 10-ққ/1-сон қўшма қарорларининг қабул қилиниши фикримизнинг яққол далилидир.

“Илк қадам” Мақтабгача таълим муассасасининг Давлат ўқув дастурида “Мақтабгача таълим муассасасида алоҳида эҳтиёжга эга бўлган болаларни қўллаб-қувватлаш жамоавий иш ҳисобланади ва уни амалга ошириш учун мактабгача таълим муассасаси раҳбари жавобгар бўлади.

Зарурат туғилганда, педагоглар таркиби ва мактабгача таълим муассасаси раҳбарияти, тор ихтисосликдаги мутахассисларни жалб этган ҳолда, бола (унинг ривожланиши) учун ўқув-тарбиявий жараёнининг яққа тартибдаги режасини тузади” деб алоҳида таъкидланган.

Шундай экан, бугунги кунда алоҳида эҳтиёжга эга бўлган болаларни қўллаб-қувватлаш муаммоси жуда долзарб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам бу борадаги

M A Z M U N Í
BAS MAQALA

Пазылов А. Билимлендириў ҳаққында жаңадан қабылланған нызам – III ренессанстың ҳуқуқый кепили	3
PEDAGOGIKA ILIMLARI	
Pedagogika teoriyasi hám tariyxı	
Баймурадова Л.К. Дискурс нуткий стратегияни ифодалаш майдони сифатида	5
Берикбаев А.А. Ўқитувчининг педагогик фаолиятида маҳорат ва қобилият таснифи	7
Елмуратова А., Сатбаев С. Кураш машғулотларида жисмоний тарбия ўқитувчиларининг маданий муносабатларни шакллантириш муаммолари	8
Хамзаев Х.Х. Бошланғич таълимни интегратив ривожлантириш зарурияти.....	10
Ходжаниязов С.У. Нажмиддин Кубро ва Паҳлавон Маҳмуд тасаввуф таълимотларида шахс тарбияси масалаларининг ёритилиши	11
Холиқов У.К. Шахмат тўғаракларини ташкил этишининг педагогик ва психологик асослари	13
Ибрагимова Л.А. Киши жастағи балалардың логикалық ойлауын раўажландырыўда қарақалпақ халық аўыз еки доретпелерининг тутқан орны	15
Ильясова З.К. Педагогикалық жоқары оқыў орынларында информатика арнаўлы курс мазмунның методикалық тийкарлары	17
Жалолова П.М. Олий таълим муассасаларида талабаларни кредит-модул тизимда ўқитишининг назарий асослари	19
Жамолова Ш., Жўраев Х. Ўқувчиларининг физикага онд компетенцияларини ривожлантиришда мобил дастурий воситалардан фойдаланиш	20
Жумабаев Н.П. Ёшларни шарқона, тарихий кадриятлар асосида замонавий руҳда тарбиялашнинг аҳамияти	22
Жуманазаров У.У. Бўлажак инглиз тили ўқитувчисининг касбий-педагогик компетентлиги тузилмаси	24
Каримов Б.Б. Курашчиларининг техник ва тактик тайёрларлигини такомиллаштириш	27
Куттибекова Г.Т. Эффективность эстетического воспитания учащихся начальных классов на основе инновационных технологий	29
Қыдырниязов Қ.Ж. Жасларды қасипке адаптация қылыўда үлги оқыў бағдарламаларына қойылатуғын талаптар	31
Қтаубеков М.О. Issiqlik nasosidan foydalanish samaradorligini tahlil qilish	33
Қутлымуратов К.А. Болажак оқытыўшыларды миллий кадриятлар тийкарында қасиплик компетенциясын раўажландырыў технологиясы	35
Мамбетниязов М.Т. Web – технологиялар асосида бўлажак информатика ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантиришининг назарий асослари	37
Машерипова А. Ғарезсизлик жылларында қарақалпақстанда мектепке шекеми таълимни раўажланыўның методологиялық тийкарлары	39
Муродиллаева М.У. Тарихий-бадий асарлар воситасида курсантларда ҳарбий жасорат сифатларини ривожлантириш тамойиллари	40
Оғибетов Н.Т. Hуqiy bilimler tўykarında akademiya hуq licey oqıwshılarınıń puqaralıq poziciyasın rawajlandırıw	43
Rashidov A.Sh. Matematika fanlaridan talaba yoshlar ijodiy tafakkurini rivojlantirish	45
Романова Л. Мактабгача таълим ташкилотларида жисмоний тарбия машғулотларини ташкил этишдаги муаммолар	46
Сайтбекова С., Гайратова Ш. Лидерские способности личности - как неотъемлемая часть в организационной деятельности	49
Suyunov I.E., Egamberdiyev A.K. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini innovatsion yondashuv asosida axborot kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy va metodik asoslari	51
Таджимова Ш.Р. Модернизация системы образования в современном Узбекистане	53
Утепбергенов А.Қ., Мамутов П.Ж. Жоқары оқыў орынларында “Дене тарбиясы гигиенасы” пәнининг тутқан орны хәм тийкаргы бағдарлары	55
Шукуров Х.Г. Математика дарсларида дидактик тамойиллардан фойдаланиш	58
Tālim - tārbiya teoriyasi hām metodikasi	
Абдираманов Ж.Б. Жаңа технологиялар арқалы оқытыўшылардың креатив раўажланыўын жетилистириўде экономикалық географияның орны	60
Afonova H.L., Niyazov L.N., Nikolayev Ye.L. Muammoli vaziyatlar usulining biokimyo fanini o'qitishda o'ziga xos xususiyatlari	62
Бурханов Т.М. Ёшларда ватанпарварлик хиссиётини тарбиялашда Амир Темур давлати хавфсизлигидаги маънавийнинг аҳамияти	63
Ergmatov I., Turdieva R. Boshlang'ich sinflarda ona tili darsligining yaratilishi va o'qitilishining ilk bosqichlari xususida	65
Хо'җийев М.Ҳа. Umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni kognitiv-vizual yondashuv asosida o'qitish orqali talabalarning ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari	67
Ибрайимов А.Е. Прокуратура ходимларининг масофавий малакасини оширишда тўторлик фаолиятини ташкил этиш	70
Исақулов М.Р. Юқори синф ўқувчилари онгда жаҳолатга қарши кураша олиш тафаккурини ривожлантиришда онла ва мактаб ҳамкорлиги	72
Қадиров Қ.А. Коррупцияга қарши кураш – ғоявий тарбиянинг асосий мезони сифатида	73
Қалбаева Г., Алламбергенова М. Өлебият сабақларында Т.Қайыпбергеновтың «Муғаллимге раҳмет» повестини оқытыў усыллары	76
Қудайбергенова Т.К., Бекбергенова Г.С., Ибодуллаева И.Н. Ҳуқук таълимида матнли ўқув материалларининг визуал-методик таъминотидан фойдаланиш технологиясы – педагогик муаммо	78
Махмудова Н.Б. Становление земского хозяйства в колониальном туркестане (по материалам ревизии сенатора К.К.Палена. 1908-1909гг.)	80
Makovskaya L.G., Djumabayeva J.Sh. Approaches to teaching students' academic writing at university	82
Мухлибоев М., Авезов Б. Физикани меҳнат таълими билан боғлаб, экологик мазмунда масалалар тузиш ва ечиш бўйича мусобақа ташкил қилиш ҳамда уни ўтказиш	83
Murodova Sh. O'qish savodxonligini rivojlantirishda dalillar bilan ishlashning ahamiyati	85
Mustafayev Sh.N. Barkamol shaxs tarbiyasida san'at va pedagogika uyg'unligi	86
Norquziyeva Z.K. CLIL (content and language integration learning) kasbiy kommunikatsiya sohasida ikki tillilik, pedogogik mahorat, bilim va ko'nikmalar	88
Сафарова Н.С. Кластер усулини “гетероциклик бирикмалар - метаболит ва доривор моддалар сифатида” мавзусида қўллаш	90
Саримсақова Н.К. Проблемы формирования орфоэпической компетенции курсантов при обучении русскому языку в рамках совершенствования уровня культуры речи	92
Содиқов Ҳ.М., Содиқова Д.Р. Бўлажак ўқитувчиларининг коммуникатив-нутқ маданиятини ривожлантириш имкониятлари	94
Tanirbergenov S.A., Berdieva Z.I. Kóplikler teoriyasi túsinigi arqalı oqıwshılardıń kreativlılign payda etiw	96
Турманов Қ. PISA математикалық саўатлылық бағдары тапсырмаларының дүзилиси хәм оны баҳалаў усыллары	98
Юсупова Г.А. О создании учебного контента и своеобразии его применения для смешанного обучения на уроках узбекского языка	100
Yakubova N.O. Chizmachilik darslarida ijodiy izlanishlar va o'yinli texnologiyalardan foydalanish (charxpalak metodi misolida)	102
Yangiboyev S., Shernazarova S., Hamroyev K.Sh., Kaipbergenov A.T. Kimyoni o'qitishda chet tillaridan motivatsiya sifatida foydalanish	105
Yaxshiboyev G.O. Teaching reading in a foreign language in ESP	106
PSIXOLOGIYA ILIMLARI	
Мо'minova D.M. O'smirlarda delinkvent xulq-atvor motivatsiyasi	109
Rustamova T.N. Keksalarda kuzatiladigan depressiya yolg'izlikning omili sifatida	111
Шерматов Ф.Т. Ҳарбий хизматчилардаги касбий зўриқиларнинг психологик таҳлили ва унинг назарий ҳамда амалий аҳамияти	113
USTAZLAR SHEJRESI	
Шамуратова З. Жизненные испытания Камала Мамбетова	116

Танысыңыз, редколлегия ағзалары!

Жаримбетов Курбанбай Қуданназарович

Курбанбай Жаримбетов 1948-жылы Кегейли районында тууылган. 1965-1970-жыллары Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының студенти, 1970-1971-жыллары Шоманай районында рус тили оқытыушысы, 1971-1973-жыллары «Қарақалпақстан жаслары» газетасының хызметкери, 1973-1974-жыллары Н.Дәўқараев атындағы тил хэм әдебият институтының үлкен лаборанты, 1974-1977-жыллары Өзбекстан Илимлер Академиясы А.Наўайы атындағы Әдебият музейиниң аспиранты, 1977-1978-жыллары усы музейдиң илимий хызметкери, 1978-1982-жыллары Нөкис мәмлекетлик университетиниң баспа бөлиминиң редакторы, 1982-1991-жыллары «Әдебият тарийхы хэм әдебият теориясы» кафедрасының үлкен оқытыушысы, 1991-1998-жыллары Қарақалпақ мәмлекетлик университетиниң «Хәзирги заман қарақалпақ әдебияты хэм теориясы» кафедрасының доценти, докторанты, 1998-2002-жыллары усы кафедраның үлкен оқытыушысы, 2002-2008-жыллары Қарақалпақ әдебияты хэм әдебият теориясы, 2008-2012-жыллары Қарақалпақ әдебияты тарийхы хэм фольклоры кафедраларының баслығы лаўазымларында ислеген. 2012-жылда баслап усы кафедраның профессоры лаўазымында мийнет етпекте. Профессор Қ.Жаримбетовқа 2011-жылы Қарақалпақстанға хызмет көрсеткен илим ғайраткери атағы берилген.

Профессор Қ.Жаримбетов еки монография, «Ғәрезсизлик дәўири Қарақалпақ әдебияты», «Қарақалпақ әдебияттануы хэм әдебий сын тарийхы», «Қарақалпақ әдебияты тарийхы» атлы оқыу қолланба, бес сабаклық хэм 50 ден аслам илимий мақалалардың авторы. Оның Өзбекстан хэм шет ел көлеминдеги журналларда хэм халықаралық конференцияларда шығарған илимий мийнетлерине төмендегилер киреди: «Әдебият тәрзиси биреу. (Өзбекстан Республикасына мийнети сиңген мәдениет хызметкери, шайыр Б.Генжемуратов пенен сәўбет)», «Аймурат, Пошша торғай хэм Сексеўил ямаса Ытан хаққында сөз», «Хызмет бахасы менен, қарыз қайтарыуы менен жарасықлы», «Мәңги булақ (Уллы шайыр И.Юсуповтың поэзиясы хаққында гейпара ойлар)», «Мудамы жаналыққа умтылған шайыр (Шайыр Б.Генжемуратовтың публицистикалық лирикасы хаққында)», «Жетписте жигиттиң жүгин көтерген» (ф.и.д. Ж.Хошнйазовтың илимий мийнетлери хаққында), «Т.Қайыпбергеновтың драмалық шығармаларының сюжетлик өзгешелиги», «Akademik Marat Nurmuxammedov hám qaraqalpaq ädebiyattanıw ilimi» хэм т.б.

Жоллыбеков Бахтияр

1950-жылы Қарақалпақстан Республикасы Тахтакөпир районында тууылган. 1973-жылы Қарақалпақ мәмлекетлик педагогикалық институтының агрохимия-топырактануы кәнигелигин питкерген. 1973-1974-жыллары Қарақалпақстан зонал агрохимия лабораториясының агрохимик топырактануышы, 1976-1984-жыллары Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясының Қарақалпақстан филиалына қараслы тәбийий илимлер комплекс институтының киши илимий хызметкери, 1984-1987-жыллары Аралтануы лабораториясының үлкен илимий хызметкери, лаборатория баслығы, 1987-1990-жыллары Өзбекстан Республикасы Илимлер академиясының Қарақалпақстан филиалына қараслы тәбийий илимлер комплекс институтының топырактануы хэм биотехнология лабораториясының баслығы, 1990-1993-жыллары Россия Илимлер Академиясы География институтының докторанты, 1993-1994-жыллары Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясының Қарақалпақстан филиалына қараслы тәбийий илимлер комплекс институтының топырактануы хэм биотехнология лабораториясының баслығы, 1994-1998-жыллары Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясының Қарақалпақстан бөлими Президиумының илимий ислер бойынша баслығының орынбасары, 1998-2004-жыллары Биоэкология институты топырактануы лабораториясының баслығы, 2003-2004-жыллары Ташкент мәмлекетлик аграр университетиниң Нөкис филиалының агрохимия хэм топырактануы кафедрасы баслығы, 2004-2015-жыллары агрохимия хэм жер дүзиу, дийқаншылық, агрохимия хэм топырактануы кафедраларының профессоры лаўазымларында ислеген. 2018-жылдан баслап агрохимия, өсимликлерди қорғау хэм карантини кафедрасының профессоры лаўазымында ислеп келмекте.

География илимлериниң докторы Б.Жоллыбеков 1977-жылдан баслап Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясы Қарақалпақстан бөлиминиң илим-изертлеу институтында мәмлекетлик фундаментал, әмелий хэм инновациялық жойбарларға қатнасып келмекте. Б.Жоллыбеков илим хэм техника бойынша мәмлекетлик комиссиясының жойбары, Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясының фундаментал излениушилерди қоллап-қууатлау шөлкеминиң жойбары, Илим хэм технологиялар бойынша бөлиминиң фундаментал хэм әмелий жойбарлар конкурсларына өз грантлары менен қатнасып, бир неше мәрте жеңип шыққан. Ол 1995-1996-жыллары ЮНЕСКО басшылығында Германияның илим хэм технология федерал Министрлиги тәрәпинен қаржы менен тәмийинленген «Арал теңизи» жойбарын орынлауға қатнасқан болса, 1996-жылы АҚШтың USAID «Арал апатшылығы зонасы эпицентринде суу сыпатының мониторинги», Швецияның «Нөкис қаласында биогумусты раўажландыруы», «Арал бойы от-жем өсимликлерин жетистириуи раўажландыруы», «Топырақ хэм суу анализи» хэм Global Source Net пенен шәртнама бойынша «Шөл зонасы шараятында суу сақлау технологиялары» хэм тағы басқа да жойбарлары бойынша бир неше жыллар мийнет етти.

Б.Жоллыбеков халықаралық конференцияларда 1998-жылы Туркияда, 2008-2012-жыллары Японияның Токио аўыл хожалығы хэм технология университетинде, 2012-жылы Россияның Москва мәмлекетлик университетинде, 2015-жылы Алматы қаласында Топырактануы илимий изертлеу институтында өзиниң илимий мийнетлери менен қатнасып келмекте. Профессордың 200ден аслам илимий мақалалары, төрт монографиясы, 35 илимий мақаласы инглиз тилинде АҚШ, Франция, Германия, Қытай, Туркия, Япония хэм Аргентинаның илимий журналларында баспадан шыққан.

Жумамуратов Мырзамурат Ажимуратович

Жумамуратов Мырзамурат Ажимуратович 1974-жылы Каракалпакстан Республикасы Қанлыкөл районында тууылған. 1991-1996-жыллары Каракалпак мамлекетлик университетиниң физика факультетиниң студенти, 1996-1997-жыллары Нөкис қаласы көп тармақлы педагогикалық лицей оқытыўшысы, 1997-2001-жыллары Нөкис педагогикалық колледжиниң оқытыўшысы, 2001-жылы Нөкис мамлекетлик педагогикалық институтының улыўма физика кафедрасының ассистенти, 2001-2004-жыллары Өзбекстан Республикасы Илимлер Академиясының Ядро физикасы институтының аспиранты, 2004-2007-жыллары институттың киши илимий хызметкери, 2007-2009-жыллары Нөкис мамлекетлик педагогикалық институтының физика хэм кәсиплик тәлим кафедраларының үлкен оқытыўшысы, 2009-2015-жыллары физика–математика факультетиниң оқыў ислери бойынша декан орынбасары хэм физика кафедрасының доценти, 2015-2017-жыллары физика-математика факультетиниң деканы лаўазымларында ислеген. 2017-жылдан баслап Нөкис мамлекетлик педагогикалық институтының оқыў ислери бойынша проректоры болып ислеп келмекте.

Биология илимлериниң докторы, доцент М.Жумамуратовтың Өзбекстан хэм шет ел көлеминдеги журналларда хэм халықаралық конференцияларда шығарған илимий мийнетлерине төмендегилер киреди: “Neutron-activated analysis of the composition of water In the ecosystem of the republic of Karakalpakstan”, “Microelements containing in rock of the Aral region”, “Neutron activation analysis and hydrogeochemistry of natural waters of the Republic of Karakalpakstan”, “Neutron-activated analysis of the composition of water in the ecosystem of the republic of Karakalpakstan”, “Нейтронно-активационный анализ для изучения экологического мониторинга природных вод Каракалпакии”, “Методика инструментально мультиэлементного нейтронно-активационного анализа природных объектов Южного Приаралья”, “Сезонные изменения элементного состава воды реки Амударьи”, “Research of Element Exchange in System "Soil - Water" Method of Activating Analysis”, “Tuproqdagi kimyoviy elementlar holatini oʻrganish uchun izotopik tahlil metodini qoʻllash uslublari”, “Исследование фонового уровня химических элементов в природных водах в Приаралье”, “Изучение взаимосвязи ионного потенциала химических элементов со степенью растворимости ионов в почвах Южного Приаралья” атамасындағы илимий мақалалардың хэм “Электротехника пәнинен лабораториялық жумислар”, «Atom yadrosi hám elementar bóleksheler fizikasi», “Yadro fizikasidan russha-qaraqalpaqsha terminler sózligi”, “Optika páninen ózbetinshe jumislardı orinlaw boyınsha tapsırmalar hám test sorawları” атамасындағы оқыў хэм методикалық қолланбаларының авторы.

Калханов Полатбек Жумабаевич

Калханов Полатбек Жумабаевич 1975-жылы Каракалпакстан Республикасы Нөкис районында тууылған. 2003-жылы Каракалпак мамлекетлик университетиниң физика-математика факультетин питкерген. 2003-2006-жыллары Каракалпак мамлекетлик университетиниң әмелий математика хэм информатика кафедрасының ассистент оқытыўшысы, стажёр излениўшиси, 2006-2009-жыллары Өзбекстан Миллий университетиниң аспиранты, 2010-2014-жыллары Нөкис мамлекетлик педагогикалық институтының информатиканы оқытыў методикасы кафедрасының ассистенти, 2015-2016-жыллары физика–математика факультетиниң оқыў ислери бойынша декан орынбасары, 2016-2018-жыллары институттың информатиканы оқытыў методикасы кафедрасының үлкен оқытыўшысы, 2018-2019-жыллары институттың илимий-изертлеўлер хэм илимий педагог кадрларды таярлаў бөлиминиң баслығы, 2019-жылы институттың оқыў методикалық басқарма баслығы лаўазымларында ислеген. 2019-жылдан баслап Нөкис мамлекетлик педагогикалық институтының илимий ислер хэм инновациялар бойынша проректоры болып ислеп келмекте.

Физика–математика илимлери бойынша философия докторы П.Калхановтың Өзбекстан хэм шет ел көлеминдеги журналларда хэм халықаралық конференцияларда шығарған илимий мийнетлерине төмендегилер киреди: “Problem distribution of acreage and resources at the interval non-determination of parameters”, “Применение теории ключевов при интервальной недетерминированности данных”, “Structure and functional capabilities of software package developed for realization of interval algorithms”, “Mathematical model of planning of lands and distribution of agricultural resources on them”, “Интервал анализ масалалари учун объектга йўналтирилган дастурий таъминот яратиш”, “Python dasturlash tilida interval sonlarning klassik arifmetika amallarini bajarish”, “Borland C++ builderde geometriyalıq figuralardı sizıw”, “Kompyuter grafikası pánin oqıtıw texnologiyaları” хэм т.б.

Dıqqat, jazılıw - 2021!

Húrmetli, jurnal oqıwshıları! Eger, Siz ilim, tálim-tárbiya hám oqıtıwdıń jańa zamanagóy usılları, jańalıqları menen óz waqtında jaqınnan tanıspaqsı, ózińizdiń usı tarawdaǵı jetiskenliklerińiz hám oy-pikirlerińiz benen ortaqlaspaqsı bolsańız, «Ilim hám jámiyet» jurnalına 2021-jıl ushın jazılıwǵa mirát etemiz.

Jılına 4 márte shıǵatuǵın biziń jurnalımızda barlıq tarawlar boyınsha ilimiy, ilimiy-metodikalıq maqalalar járiyalanadı.

«Ilim hám jámiyet» jurnalı Ózbekstan Respublikası Ministirler kabineti janındaǵı Joqarı Attestaciya Komissiyası kollegiyasınıń qararı menen tómende kórsetilgen pánler boyınsha ilim doktorı dárejesin alıw ushın maqalalar járiyalanıwı tiyis bolǵan ilimiy basılımlar dizimine kirgizilgen:

- 01.00.00 – fizika-matematika ilimleri;
- 03.00.00 – biologiya ilimleri;
- 05.00.00 – texnika ilimleri;
- 07.00.00 – tariyx ilimleri;
- 10.00.00 – filologiya ilimleri;
- 11.00.00 – geografiya ilimleri;
- 13.00.00 – pedagogika ilimleri;
- 19.00.00 – psixologiya ilimleri.

Jazılıw bahası - 250.000 (Eki júz eliw mın) swm.

<i>Redakciya mánzili: Nókis qalası, P.Seytov kóshesi, n/j.</i>	<i>«Ilim hám jámiyet» jurnalınıń esap beti:</i>
<i>Indeks: 230100, Telefon: +998612294086; +998939205495.</i>	<i>BANK: MB BB XKKM Toshkent shahri</i>
<i>Veb sayt: journal.ndpi.uz; el.pochta: fanvajam@mail.ru</i>	<i>Esap beti: 2340 2000 3001 0000 1010</i>
<i>JURNALDÍŇ BASÍP SHÍGARÍLÍWÍNA JUWAPKER:</i>	<i>MFO: 00014; INN: 200 357 981</i>
<i>Ájiniyaz atındaǵı NMPI baspaxanası.</i>	<i>Jeke esap beti: 4001 1086 0354 0170 9410 0079 001</i>

<i>Maqalalardıń mazmunına hám durılıǵına avtorlar juwapker, olardıń pikirleri redakciyanıń pikirleri bolıp esaplanbaydı</i>	<i>Jurnalǵa jıl dawamında jazılǵan avtorlardıń miynetleri birinshi gezekte járiyalanadı. Maqala kólemi 5 betten kem bolmaıwı, 7 betten aspawı kerek.</i>
<i>Jurnal 1992-jıldan shıǵa basladı ISSN 2010-720X Indeksi: Jeke puqaralar ushın — 2101. Mákemeler ushın — 2102.</i>	<i>Basıwǵa ruxsat etildi: 29.06.2021 Buyırtpa: №. 0273. Format: 60x84 1/8. Kólemi: 15 b/t. Jurnal jılına 4 márte shıǵadı. Nusqası: 230 dana. Reestr № 11-3084</i>